BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA VIZUAL-BADIIY TAFAKKUR VA KREATIV PEDAGOGIK FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHNING INTEGRATIV MODELI

Giyasova Nilufar Barotbayevna

Angren universiteti, “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi o‘qituvchisi)

(+998931140687,nilufarbaratbayevna@gmail.com)

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning vizual-badiiy tafakkuri, estetik idroki va kreativ pedagogik faoliyatini rivojlantirishning ilmiy-pedagogik asoslari yoritilgan. Tasviriy san’at vositalarini fanlararo integratsiya asosida qo‘llash orqali talabalarning obrazli fikrlashi, ijodiy salohiyati, mustaqil qaror qabul qilish va pedagogik jarayonga innovatsion yondashish ko‘nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, kreativ-estetik rivojlanishni ta’minlovchi integrativ pedagogik modelning maqsadli, mazmuniy, jarayonli va natijaviy-baholash komponentlari ishlab chiqilgan hamda uni amalga oshirishning pedagogik shart-sharoitlari asoslangan.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, vizual-badiiy tafakkur, kreativ kompetentlik, estetik idrok, tasviriy san’at, fanlararo integratsiya, pedagogik faoliyat, integrativ model.

ANNOTATSIYA

В данной статье рассматриваются научно-педагогические основы развития визуально-художественного мышления, эстетического восприятия и креативной педагогической деятельности будущих учителей в процессе высшего педагогического образования. Анализируются возможности применения средств изобразительного искусства на основе

междисциплинарной интеграции для развития образного мышления, творческого потенциала, самостоятельного принятия решений и инновационного подхода к организации педагогического процесса. Кроме того, разработана интегративная педагогическая модель, включающая целевой, содержательный, процессуальный и результативно-оценочный компоненты, а также обоснованы педагогические условия её реализации.

Ключевые слова: будущий учитель, визуально-художественное мышление, креативная компетентность, эстетическое восприятие, изобразительное искусство, междисциплинарная интеграция, педагогическая деятельность, интегративная модель.

ANNOTATSIYA

This article examines the scientific and pedagogical foundations for developing visual-artistic thinking, aesthetic perception, and creative teaching activities among future teachers in higher pedagogical education. It analyzes the potential of integrating visual arts into interdisciplinary learning to enhance students' imaginative thinking, creative potential, independent decision-making, and innovative approaches to educational practice. Furthermore, the article proposes an integrative pedagogical model consisting of target, content-based, procedural, and outcome-assessment components and substantiates the pedagogical conditions required for its implementation.

Keywords: future teachers, visual-artistic thinking, creative competence, aesthetic perception, visual arts, interdisciplinary integration, pedagogical activity, integrative model.

KIRISH

Bugungi globallashuv, raqamli texnologiyalar va innovatsion ta’lim muhiti rivojlanayotgan sharoitda bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlash tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri mustaqil fikrlaydigan, ijodiy yondashuvga ega, estetik dunyoqarashi shakllangan hamda zamonaviy pedagogik vazifalarni innovatsion

usullarda hal eta oladigan mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Chunki zamonaviy pedagogning kasbiy salohiyati faqat nazariy bilimlarni egallashi bilan emas, balki ularni amaliy faoliyatda qo‘llashi, yangi g‘oyalarni ishlab chiqishi va ta’lim jarayonini ijodiy tashkil etish qobiliyati bilan ham belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, oliy ta’lim sifatini oshirish, pedagog kadrlarning kasbiy salohiyatini rivojlantirish hamda madaniyat va san’at sohasini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunining 4-moddasida ta’lim sohasidagi asosiy prinsiplar, jumladan, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni ta’lim-tarbiyaga singdirish, ta’limning uzluksizligi va izchilligi, bilimlilik, qobiliyatlilik va iste’dodni rag‘batlantirish belgilangan. Ushbu huquqiy normalar bo‘lajak o‘qituvchilarning intellektual, ijodiy va estetik salohiyatini rivojlantirish uchun muhim huquqiy asos hisoblanadi [1].

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-21-son Farmoni bilan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasining yangilangan ko‘rsatkichlari belgilandi. Mazkur hujjatda 2030-yilga qadar oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqotlar samaradorligini oshirish va ilmiy salohiyatni 70 foizga yetkazish, pedagog kadrlarning malakasini oshirish hamda pedagogik ta’lim yo‘nalishlarini rivojlantirishga qaratilgan aniq maqsadlar nazarda tutilgan. Xususan, oliy ta’lim muassasalarining ilmiy salohiyatini oshirish bo‘yicha 2025-yildagi 50 foizlik ko‘rsatkichni 2030-yilga qadar 70 foizga yetkazish belgilangan [2].

Madaniyat va san’at sohasidagi islohotlar ham tadqiqot mavzusining dolzarbligini kuchaytiradi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-son qarorida ta’lim muassasalarida o‘quvchi va talabalarning san’atga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirish, milliy madaniyatga hurmatni shakllantirish, yosh iste’dodlarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan [3].

Xalqaro miqyosda ham san’at ta’limining inson ijodkorligini rivojlantirishdagi ahamiyati e’tirof etilmoqda. UNESCO tomonidan 2024-yil 15-fevralda Abu-Dabida qabul qilingan Madaniyat va san’at ta’limi bo‘yicha xalqaro asosiy hujjatda madaniyat va san’at inson tasavvuri, ijodkorligi va o‘zini ifodalash qobiliyatini rivojlantirishda muhim o‘rin tutishi ta’kidlangan [4, 1-b.].

Mazkur islohotlar va xalqaro yondashuvlar oliy pedagogik ta’limda tasviriy san’at imkoniyatlaridan tizimli foydalanish, bo‘lajak o‘qituvchilarning vizual-badiiy tafakkuri va kreativ pedagogik faoliyatini rivojlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, tasviriy san’at imkoniyatlaridan ta’lim jarayonida foydalanish ko‘pincha alohida badiiy-amaliy faoliyat bilan chegaralanadi. Uni pedagogika, psixologiya va boshqa fanlar mazmuni bilan integratsiyalash, bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ tafakkuri hamda kasbiy ijodkorligini rivojlantirishga yo‘naltirilgan yaxlit pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish zarurati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi

Oliy pedagogik ta’lim jarayonida tasviriy san’at imkoniyatlarini fanlararo integratsiyalash asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning vizual-badiiy tafakkuri va kreativ pedagogik faoliyatini rivojlantirishning integrativ modelini nazariy jihatdan asoslash.

Tadqiqotning nazariy asoslari

Kreativlik tushunchasi zamonaviy pedagogika va psixologiyada shaxsning yangi, original va muayyan vazifa uchun samarali g‘oyalar ishlab chiqish qobiliyati bilan bog‘liq holda izohlanadi. M.A. Runco va G.J. Jaeger kreativlikning ilmiy ta’rifida ikki muhim xususiyat — originallik va samaradorlikni alohida ta’kidlaydi. Mualliflarning fikricha, faqat noodatiy g‘oyaning mavjudligi yetarli emas, balki u muayyan vaziyatga mos va mazmunan samarali bo‘lishi ham lozim [5, 92–96-b.].

Mazkur nazariy yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ pedagogik

faoliyatini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Chunki pedagogik ijodkorlik faqat yangi usulni taklif qilish emas, balki uning ta’limiy maqsadga muvofiqligini asoslash va amaliyotda qo‘llashni ham nazarda tutadi.

Tasviriy san’at esa shaxsning borliqni kuzatishi, tahlil qilishi, obrazlar orqali ifodalashi va estetik baholashiga imkon beruvchi faoliyat turidir. Rang, shakl, chiziq, kompozitsiya va badiiy obraz bilan ishlash jarayonida talaba vizual axborotni idrok etish, uni qayta ishlash va mustaqil ijodiy yechim yaratish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shu nuqtayi nazardan, tasviriy san’atni pedagogik ta’lim mazmuniga integratsiyalash nafaqat badiiy ko‘nikmalarni, balki bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy fikrlashi va ijodiy yondashuvini rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqotning asosiy mazmuni

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ-estetik salohiyatini rivojlantirish jarayonida tasviriy san’atning quyidagi pedagogik funksiyalarini ajratish mumkin:

1. Vizual-didaktik funksiya – o‘quv materiallarini rasm, sxema, diagramma va grafik modellar orqali tushunarli ifodalash.

2. Obrazli-tafakkur funksiyasi – murakkab va mavhum tushunchalarni badiiy obraz, ramz va vizual belgilar yordamida anglash.

3. Kreativ-loyihalash funksiyasi – yangi g‘oyalar, ijodiy topshiriqlar va mualliflik ta’limiy materiallarini ishlab chiqish.

4. Estetik-tarbiyaviy funksiya – badiiy did, estetik idrok va go‘zallikni anglash qobiliyatini rivojlantirish.

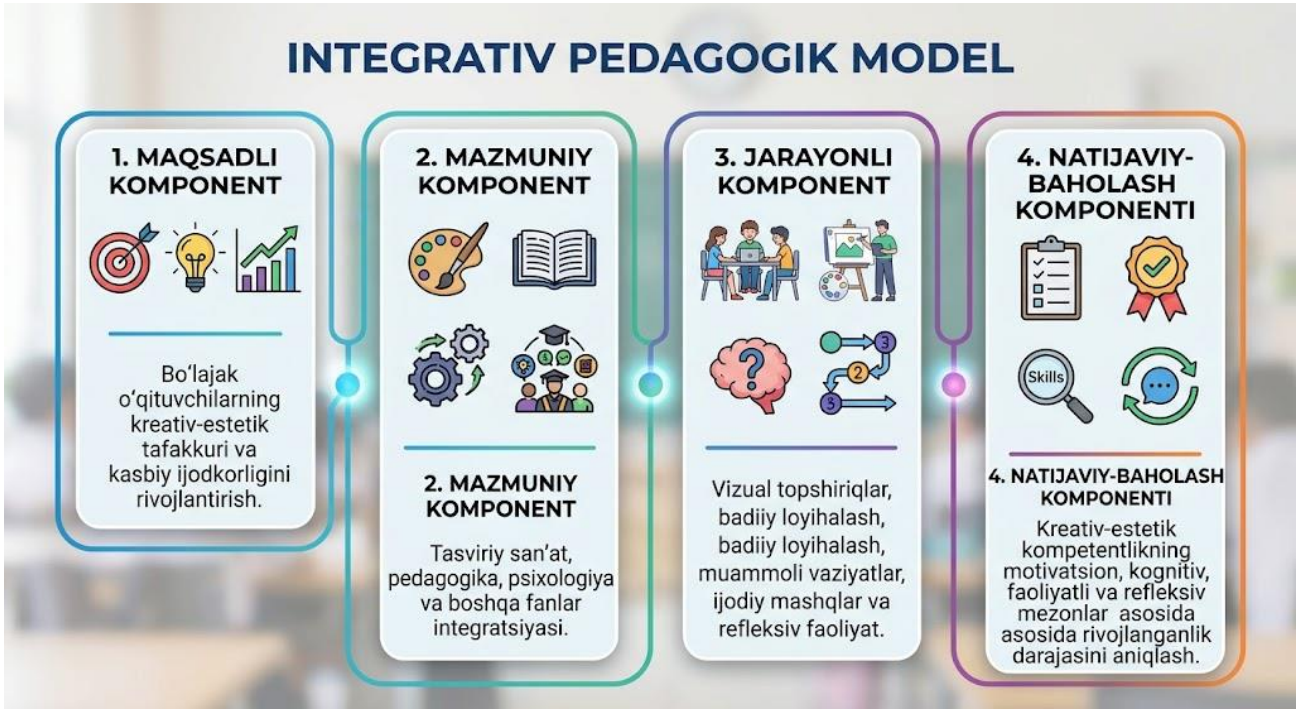
5. Fanlararo-integrativ funksiya – tasviriy san’at mazmunini pedagogika, psixologiya, tarix, adabiyot va boshqa fanlar bilan o‘zaro bog‘lash.

Mazkur funksiyalarning o‘zaro uyg‘unligi bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy faoliyatida ijodiy yondashuvni rivojlantirish uchun pedagogik imkoniyat yaratadi.

Integrativ pedagogik model

Tadqiqotning nazariy yo‘nalishidan kelib chiqib, bo‘lajak o‘qituvchilarning

vizual-badiiy tafakkuri va kreativ pedagogik faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi integrativ pedagogik model taklif etiladi.

Taklif etilayotgan modelni amalga oshirish quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlashni talab qiladi:

- oliy pedagogik ta'lim mazmuniga tasviriy san'at asosidagi fanlararo integratsion topshiriqlarni kiritish;
- talabalarning mustaqil badiiy-ijodiy faoliyatini rivojlantirish;
- vizual modellashtirish va muammoli vaziyatlardan foydalanish;
- milliy va jahon tasviriy san'ati namunalarini pedagogik mazmun bilan bog'lash;
- talabalarning ijodiy faoliyatini aniq mezonlar asosida diagnostika qilish va baholash.

Masalan, "Bitta pedagogik g'oya – uchta vizual yechim" topshirig'ida talabalarga bitta pedagogik tushuncha beriladi. Ular ushbu tushunchani uch xil grafik yoki badiiy ko'rinishda ifodalaydilar va har bir yechimning mazmunini asoslaydilar. Ushbu topshiriq orqali talabalarning bir muammoga turli nuqtayi nazardan yondashish, obrazli fikrlash va mustaqil ijodiy qaror ishlab chiqish ko'nikmalarini rivojlantirish ko'zda tutiladi.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot maqsadiga erishishda nazariy tahlil, qiyosiy tahlil, pedagogik modellashtirish, pedagogik kuzatish, so‘rovnoma, suhbat, ekspert baholash va pedagogik tajriba-sinov metodlaridan foydalanish nazarda tutiladi.

Nazariy tahlil orqali pedagogika, psixologiya va san’atshunoslikka oid ilmiy manbalar o‘rganiladi. Qiyosiy tahlil asosida kreativ-estetik kompetentlikni rivojlantirishga doir yondashuvlar umumlashtiriladi. Modellashtirish yordamida integrativ pedagogik modelning tarkibiy qismlari va ular o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar aniqlanadi. Pedagogik tajriba-sinov esa taklif etilgan modelning amaliy samaradorligini tekshirishga xizmat qiladi.

XULOSA

Oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ-estetik tafakkurini rivojlantirish zamonaviy pedagogik ta’limning muhim vazifalaridan biridir. Tasviriy san’at imkoniyatlarini boshqa o‘quv fanlari bilan integratsiyalash talabalarda obrazli fikrlash, estetik idrok, mustaqil ijodiy qaror qabul qilish va pedagogik faoliyatga innovatsion yondashish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun zarur sharoit yaratadi.

Tadqiqot doirasida ilgari surilgan integrativ pedagogik model tasviriy san’atning vizual-didaktik, obrazli-tafakkur, kreativ-loyihalash, estetik-tarbiyaviy va fanlararo-integrativ imkoniyatlarini yagona tizimda qo‘llashga yo‘naltirilgan.

Shu asosda bo‘lajak o‘qituvchilarning kreativ-estetik kompetentligini rivojlantirish jarayonini maqsadli tashkil etish, uning pedagogik shart-sharoitlari, mezonlari, ko‘rsatkichlari va diagnostik mexanizmlarini ishlab chiqish zarur, degan ilmiy xulosaga kelish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O‘RQ-637-sonli “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – 4-modda. – URL: https://lex.uz/acts/-5013007

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-21-son

Farmoni. “Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”. – 1-ilova, 13 va 31-maqsad ko‘rsatkichlari. – URL: https://lex.uz/docs/-8050769

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-son qarori. “Madaniyat va san’at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. – 1-band. – URL: https://lex.uz/uz/acts/-5849580

4. UNESCO. UNESCO Framework for Culture and Arts Education. – Abu Dhabi, 2024. – 1-b. – URL: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2024/02/WCCAE_UNESCO%20Framework_EN.pdf

5. Runco M.A., Jaeger G.J. The Standard Definition of Creativity // Creativity Research Journal. – 2012. – Vol. 24, No. 1. – P. 92–96. – DOI: https://doi.org/10.1080/10400419.2012.650092